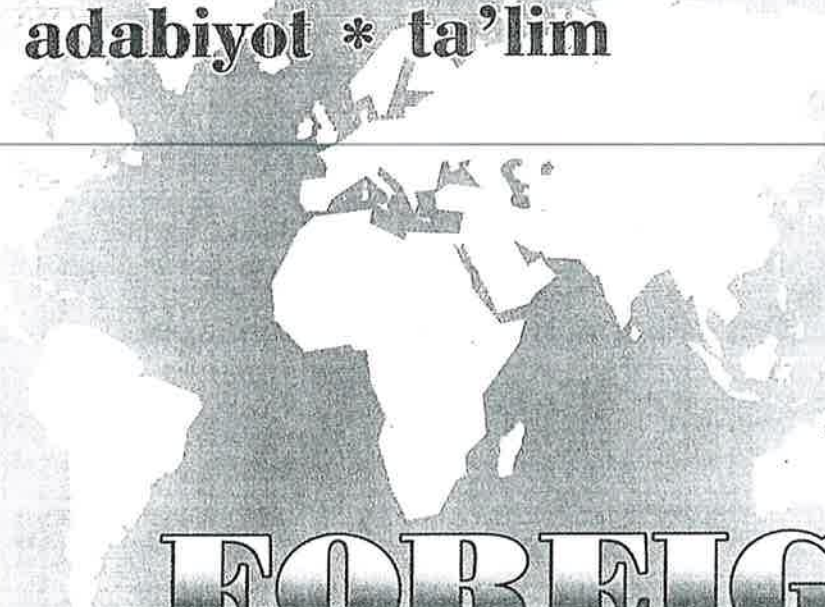

1 (10)

2004

XORIJIY FILOLOGIYA

til * adabiyot * ta'lim

FOREIGN PHILOLOGY

language * literature * education

«Хорижий филология: тил, адабиёт, таълим»,
№1, 2004. 68 б.

*Уч ойда бир марта чиқадиган илмий-услубий,
бадний-адабий журнал*

Муассис: Самарқанд давлат
чет тиллар институти

Бош муҳаррир: Муҳаммаджон МАМАТОВ
Масъул котиб: Абдували ЭШҚОБИЛОВ

Таҳрир ҳайъати:
Абдузхур АБДУАЗИЗОВ
Ҳамдам АРЗИҚУЛОВ
Гуландом БОҚИЕВА
Анатолий БУШУЙ
Ботирхон ВАЛИХУҶАЕВ
Ибодулло МИРЗАЕВ
Баҳодир РИЗАЕВ
Сано САИДОВ
Неъмат ТУРНИЁЗОВ
Муҳаммад ХОЛБЕКОВ
Дўстмамат ҚУЛМАМАТОВ
Ғайрат ШОУМАРОВ
Салим ЖАББОРОВ

Жамоатчилик кенгаши:

Иоганн ЮРЕС (Франция)
Жованна ВИАЛЕ (Италия)
Ким Ин Те (Корея Республикаси)
Ева ПОРТИУС (Германия)
Кит ТРИББЛ (АҚШ)
Руэл ХЭНКС (АҚШ)
Масаяши ЯМАМОТО (Япония)

Таҳририят манзили:

Самарқанд ш., Охунбобоев
кўчаси 93, СамДЧТИ.
Тел.: (998-662) 35-01-16, 33-78-71
Факс: (998-662) 35-66-19.

*Журнал Давлат матбуот қўмитаси томонидан
№ 09-012 рақам билан рўйхатга олинган.*

«Foreign Philology: Language, Literature, Education»,
no. 1, 2004. 68 p.

Quarterly scientific-methodical, belles-lettres journal

Founder: Samarkand State Institute
of Foreign Languages

Editor-in-Chief Muhammadjon MAMATOV
Executive Secretary Abduvali ESHKOBILOV

Editorial Board:
Abduzuhur ABDUAZIZOV
Hamdam ARZIQULOV
Gulandom BOQIEVA
Anatoliy BUSHUY
Boturxon ValiHUDJAEV
Ibodullo MIRZAEV
Bahodir RIZAEV
Sano SAIDOV
Ne'mat TURNIYOZOV
Muhammad KHOLBEKOV
Dustmamat QULMAMATOV
G'ayrat SHOUMAROV
Salim JABBOROV

Public Council:

Iohann YORES (France)
Jovanna Viale (Italy)
Kim In Te (South Korea)
Annet KREMER (Germany)
Eva Portius (Germany)
Keith Tribbl (USA)
Ruel HANKS (USA)
Masayashi Yamamoto (Japan)

Address of Editorial Office:

Samarkand, Ahuhboboev St. 93,
SamSIFL.
Tel: (998-662) 35-01-16, 33-78-71
Fax: (998-662) 35-66-19

*The Journal is registered by the State Press Committee.
09-012.*

O'zbekiston Respublikasi
Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi
SAMARQAND DAVLAT CHET TILLAR INSTITUTI

XORIJIY FILOLOGIYA

Til • Adabiyot • Ta'lim

Ilmiy-uslubiy, adabiy-badiiy jurnal

Samarqand

1(10) /2004

Ministry of Higher and Secondary Special Education
of the Republic of Uzbekistan
SAMARKAND STATE INSTITUTE OF FOREIGN LANGUAGES

FOREIGN PHILOLOGY

Language • Literature • Education

Quarterly scientific-methodical, belles-lettres journal

Samarkand

МУНДАРИЖА

ТИЛШУНОСЛИК	5
Бушуй А. ГРАММАТИЧЕСКАЯ КОННОТАЦИЯ В ПОЭТИЧЕСКОМ ИДИОЛЕКТЕ И. В. ГЁТЕ.....	5
Бобожонов Ш. ЛЕКСЕМАЛАРДА УМУМИЙ ВА ХУСУСИЙ МАЪНО ҲАМДА УЛАРНИНГ ЛЕКСИКОГРАФИК ТАЛҚИНИ	9
Джусупов Н. ФРЕЙМ КАК ОБЪЕКТ ИССЛЕДОВАНИЯ КОГНИТИВНОЙ ЛИНГВИСТИКИ	11
Киселев Д. АНАФОРИЧЕСКАЯ ФУНКЦИЯ ГЛАГОЛА И НАРЕЧИЯ ВО ФРАНЦУЗСКОМ И АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКАХ	14
Маматов М. НОВАЯ КОНЦЕПЦИЯ СЕМАНТИЧЕСКОЙ СТРУКТУРЫ БЕЗЛИЧНОГО ПРЕДЛОЖЕНИЯ	17
Менглиев Б. СОН КАТЕГОРИЯСИ ЛИСОНИЙ ТИЗИМ ЯХЛИТЛИГИДА	20
Рахимов Ф. СЛЕНГ ВА УНИНГ ИЖТИМОЙ ХУСУСИЯТЛАРИ	22
Рахимов С., Ниёзова Д. ПРАГМАТИК ЛИНГВИСТИКАНИНГ СЕМАНТИКАДАН ФАРҚЛОВЧИ ОМИЛЛАРИ	24
Сафарова У. О СООТНОШЕНИИ СТРУКТУРНОГО И СЕМАНТИКО- ФУНКЦИОНАЛЬНОГО АСПЕКТОВ В ОБЩЕЛИНГВИСТИЧЕСКОМ АНАЛИЗЕ СИНТАКСИЧЕСКОЙ СИНТАГМАТИКИ (по данным французского языка).....	26
Элмуродов Н. НЕМИС ТИЛИДАГИ КЎЧИРМА ГАПЛАРДА АГЕНС СТАТИВ КОНСТРУКЦИЯЛАР	29
Эшқобилов А. ПРАГМАТИК МУҲИТ ВА ПАЙТ ЭРГАШ ГАПЛИ ҚЎШМА ГАПЛАР СИНТАКТИК ДЕРИВАЦИЯСИ.....	31
Стеблин-Каменский М. И. МАШИНА ТАРЖИМАСИНИНГ ТИЛШУНОСЛИК УЧУН АҲАМИЯТИ	33
АДАБИЁТШУНОСЛИК	36
Абдуллаева Л. ФРАГМЕНТЫ НАБЛЮДЕНИЙ НАД ОБРАЗНОСТЬЮ Р. ФРОСТА.....	36
Бекирова С. ЛИРИЧЕСКИЕ СРЕДСТВА ХУДОЖЕСТВЕННОЙ ВЫРАЗИТЕЛЬНОСТИ В НОВЕЛЛЕ К. МЭНСФИЛД «МИСС БРИЛЛ»	38
Борисова И. ВОСПОМИНАНИЕ КАК ПОЭТИЧЕСКАЯ ФОРМА ОРГАНИЗАЦИИ ХУДОЖЕСТВЕННОГО ТЕКСТА.....	41
Владимирова Н. ШЕКСПИР – В ИНТЕРПРЕТАЦИИ ГАФУРА ГУЛЯМА	46
Нуриев А. ФРАНЦУЗ РОМАНТИЗМИ ПОЭТИКАСИНИНГ УМУМИЙ ТАМОЙИЛЛАРИ	47
Роланд Пийч. ҲАММЕР – ПУРГШТАЛЛ ВА УНИНГ НАВОЙГА ОИД БИТИКЛАРИ	50
ТАЪЛИМ	54
Искандаров Э. УЗЛУКСИЗ ТАЪЛИМ ТИЗИМИДА КАТТА ЁШДАГИЛАРНИ ЎҚИТИШ МАСАЛАЛАРИ	54
Отавалиева Ў. ЎЙИН ФАОЛИЯТИДА БОЛАНИНГ КАТТАЛАР БИЛАН МУЛОҚОТИ	55
БАДИЯТ	58
Ayşe Gül Sertkaya. SEMERKANDLI ŞEYH-ZÂDE ABDÜRREZZÂK BAHŞI'NIN ALÎ ŞÎR NEVÂÛÎ'YE ANADOLU'DA YAZDIĞI NAZİRELERİ.	58
Тоҳиров Қ. МАЪНАВИЯТ ДАСТУРИ.....	66
АХБОРОТ	69
Арзикулов Ҳ. БАДИИЙ ТАРЖИМОНЛАРНИНГ ХАЛҚАРО XX АНЖУМАНИ	69
МУАЛЛИФЛАР ҲАҚИДА МАЪЛУМОТ	71

*Мақолаларда келтирилган далил ва иқтибослар учун муаллифлар масъулдир.
Муаллифлар фикрлари таҳририят фикрига мос келмаслиги мумкин.*

CONTENTS

LINGUISTICS	5
Bushuy A. GRAMMATICAL CONNOTATION IN GOETHE'S POETIC IDIOLECT	5
Bobojonov Sh. ABOUT COMMON AND PRIVATE MEANINGS IN LEXICS AND THEIR LEXICOGRAPHICAL INTERPRETATION.....	9
Djusupov N. FRAME AS THE OBJECT OF INVESTIGATION OF COGNITIVE LINGUISTICS.....	11
Kiseljov D. ANAPHORIC FUNCTION OF THE VERB AND ADVERB IN FRENCH AND ENGLISH.....	14
Mamatov M. NEW CONCEPTION OF SEMANTIC STRUCTURE OF IMPERSONAL SENTENCE	17
Mengliev B. THE CATEGORY OF NUMBER IN THE INTEGRITY OF LANGUAGE SYSTEM.....	20
Rahimov G. THE SOCIAL CHARACTERISTICS OF THE SLANG.....	22
Rahimov S., Nijozova D. THE FACTORS, DIFFERING PRAGMATIC LINGUISTICS FROM THE SEMANTICS	24
Safarova U. ABOUT CORRELATION OF STRUCTURAL AND SEMANTIC – FUNCTIONAL ASPECTS IN COMMON LINGUISTIC ANALYSIS OF SYNTACTICAL SYNTAGMA (based on data of the French language).....	26
Elmurodov N. AGENTESTATIVE CONSTRUCTIONS IN THE GERMAN DIRECT SPEECH.....	29
Eshqobilov A. PRAGMATIC CONDITIONS AND SYNTACTIC DERIVATION IN ADVERBIAL CLAUSES OF TIME.....	31
Steblin-Kamenskij M. U. THE SIGNIFICANCE OF MACHINE TRANSLATION FOR LINGUISTICS.....	33
LITERATURE.....	36
Abdullaeva L. FROST'S FIGURATIONS (Fragments of observations)	36
Bekirova S. LYRIC MEANS OF LITERARY EXPRESSIVENESS IN K. MANSFIELD'S NOVEL «MISS BRILL»	38
Borisova I. REMINISCENCE AS A POETIC FORM OF ORGANIZATION OF A LITERARY TEXT.....	41
Vladimirova N. SHAKESPEARE IN G. GULOM'S INTERPRETATION	46
Nuriev A. BASIC PRINCIPLES OF POETICS IN FRENCH ROMANTICISM.....	47
Roland Pijch. HAMMER – PURGSHTALL AND HIS NOTES ABOUT NAVOI	50
EDUCATION	54
Iskandarov E. THE PROBLEMS OF TEACHING ADULTS IN THE CONTINUOUS EDUCATIONAL SYSTEM	54
Otavaliyeva U. INTERACTION BETWEEN A CHILD AND ADULT IN THE PROCESS OF PLAYING	55
CREATIVE WORK.....	58
Sertkaya A. NAZIRS OF SHEYKHZADE ABDURAZZAK BAHSHI TO NAVOI	58
Tohirov Q. MIRROR OF MORALS.....	66
INFORMATION	69
Arziqulov H. THE XX INTERNATIONAL CONFERENCE OF TRANSLATORS	69
ABOUTE AUTHORS	71

*The authors are responsible for all the information given in the articles.
The author's point of view may be different with the opinion of the reduction.*

Ayşe Gül SERTKAYA

SEMERKANDLI ŞEYH-ZÂDE ABDÜRREZZÂK BAHŞI'NIN ALÝ ŞÎR NEVÂYÎ'YE ANADOLU'DA YAZDIĞI NAZÝRELERİ

Türk Cumhuriyetlerinin 1990 yılında eğemenliklerini, 1991 yılında da bağımsızlıklarını ilân etmeleri Türkiye halkının kendi soydaşları ile kavuşmasını ve kaynaşmasını sağladı. Ancak Anadolu Türkleri ile Asya Türklerinin erken ilişkileri ne zaman başladı sorusuna da cevap vermek gerekiyor. Eldeki bilgilere göre Anadolu Türklerinin Asya Türkleri ile haberleşmeleri Fatih Sultan II. Mehmed tarafından başlatılmış ve oğlu Sultan II. Bâyezîd tarafından da devam ettirilmiştir.

Anadolu'da Ali Şîr Nevâyî'nin gazellerine yapılan ilk nazireler 15. yüzyılın ikinci yarısında Fatih Sultan Mehmed ve oğlu Bâyezîd Veli'nin saraylarında yaşayan, II. Mehmed ile II. Bâyezîd'in Doğu Türklerine gönderdiği mektup (*bitig*) ve ferman (*yar-lığ*)'ları Uygur ve Arap harfleri ile olmak üzere ve Çağatayca kaleme alan bir kâtib (*bahşı*) olan Şeyh-zâde Abdürrezzâk Bahşı adlı Semerkandlı bir kâtib tarafından yapılmıştır.

Şeyh zâde Abdürrezzâk Bahşı'nın hayatı ve edebî kimliği hakkındaki bilgileri bildirimizin ikinci bölümünde vermek üzere bu ilk kısımda Nevâyî nazireleri üzerinde durmak istiyorum.

Şeyh-zâde Abdürrezzâk Bahşı tarafından kaleme alınan ve İstanbul, Topkapı Sarayı Arşivi, E. 11980-5 (D) 'de kayıtlı olan ruloda Çağatayca üç gazel ile bir Farsça dilekçe bulunmaktadır.

Metin dikkatli bir şekilde incelendiğinde nazîrede zikredilen padişahın Fatih Sultan Mehmed'in oğlu Sultan II. Bâyezîd olduğu anlaşılmaktadır. Bu da nazirenin yazılış tarihinin Fatih Sultan Mehmed'in ölümü olan 1481 yılından sonra olduğunu gösterir.

Ali Şîr Nevâyî'nin gazeli şâirin *Garâibü's-sıgar* adlı divanından alınan bir gazelinin beş beytidir. Şeyh-zâde Abdürrezzâk Bahşı, Ali Şîr Nevâyî'nin bu gazeline aynı vezin ve kafiye iki nazîre yazmıştır. Ali Şîr Nevâyî'nin gazeli şudur:

emlahüşşuar-â mevlân-â nevâyi aytur

emlahü's-şuar-â mevlân-â nevâyi aytur

Remel - + - - - / - + - - - / - + - - - / + - - -

1. sini körgeç dir idim bir mihrübânım bar imiş
allâh allâh ni belâ bâıl gümânım bar imiş
2. ârızın mâhiyyeti ağzın sözün şerh eylesem
veh ne tab'-ı pāk ü zihn-i hurde-dânım bar imiş
3. çāk kıl köksümni ey bed-mihr tâki bilge sen
tiğ-ı hecrin-din ni nev' âzürde-cânım bar imiş
4. ne hayât erdi öler hâlet-te kim körgeç anı
nâz ile didi henüz ol nâtüvânım bar imiş
5. dir ki yalqıp-tur nevâyi ünidin veh yahşı-dur
kim tiriglik-tin nişân tek bir figânım bar imiş

Bahşı'nın beş beyitini aldığı bu gazelin Topkapı Sarayı Kütüphanesi, Revan, 808'de kayıtlı Nevâyî külliyyatı 443^b-444^a'da ve Süleymaniye Kütüphanesi,

Fatih, 4056'da kayıtlı Nevâyî külliyyatı 432^b'de, metnimizdeki 4. beyitten sonra gelmek üzere şu iki beyit daha bulunmaktadır.

cevher-i 'ışkın alurğa halk mahfî naqdi dik
cân içinde bir niçe dâğ-ı nihânım bar imiş
yüz gamım bar irdi müğ küyige kirgeç boldı ref
veh ki min gâfil 'aceb dârü'l-emânım bar imiş.

Şeyh-zâde Abdürrezzâk Bahşı'nın Ali Şîr Nevâyî'ye 5 beyitlik ilk naziresi

hūu

hū

huvel-fettāh

huve'l-fettāh

cevāb aytur

cevāb aytur

Remel - + - - / - + - - / - + - - / + - -

1. *pādişāhım devri-de bir hoş zamānım bar imiş*
barça havf u hem haşardın köp amānım bar imiş
2. *'adl ü inşāfın çavı bardı hitā vü tā hoten*
hamdüli'llāh kim şehim dik mührübānım bar imiş
3. *çünki sulţān bāyezid han aldı rümunı tahtını*
uşbu devlet çün ezelden kendüsi-ge yār imiş
4. *her 'adū kim münkir olsa sulţānım devleti-ğa*
bu mu'ayyen kim 'adūnı boynı yip ü dār imiş
5. *i'tikādlık kulları-nıñ yüzü bahşı dik küler*
i'tikadsız yörügen ornı cehennem nār imiş
1. Padişahımın devrinde bir hoş zamanım var imiş.
Bütün korku ve tehlikelerden çok emniyetim var imiş.
2. Adalet ve insafın şöreti Hitā ve Hoten'e kadar ulaştı.
Allāha hamd olsun ki padişahım gibi bir dostum var imiş.
3. Sultan Bāyezîd Han Rumun tahtını aldı.
Çünkü bu devlet ezelden kendisine yar imiş
4. Her düşman sultanımın devletini inkâr etse,
bu bilinir ki düşmanın boynu ip ve dar ağacı imiş.
5. İtikatlı kullarının yüzü Bahşı gibi güler.
İtikatsız olanın yeri cehennem (ve) ateş imiş.

Şeyh-zâde Abdürrezzâk Bahşı'nın Ali Şîr Nevâyî'ye 5 beyitlik ikinci naziresi

hū

hū

huvel-fettāh

huve'l-fettāh

tağ-ı bir cevāb aytur

dahı bir cevāb aytur

Remel - + - - / - + - - / - + - - / + - -

1. *ol peri-ruh kim anıñ ağzı 'acāyib tar imiş*
körse miñ zāhid köyüp la 'l-i lebi-ğa zār imiş
 2. *zülfi-niñ ki piçini kılsam anıñ şerhin 'ıyān*
gūyiyā bir nukre-i pāk üzre yatқан mār imiş
 3. *kökrekim-ni yarğıl u körgil ne ot-lar yana-dur*
ger inanmaz sin āhım-nıñ şu 'lesi çün nār imiş
 4. *manşıbım-nı isteyür arabacı vü barsçı-lar*
her kişi kim kendüyi bilmese bes kim 'ār imiş
 5. *bahşı güstāh-lık kılıp aydı nevāyi-ğa cevāb*
ol ğazel-ğa bir cevāb ayğu bu rüm-da bar imiş
- devlet müstedām-bād bihaqqı'n nebiyyi bi'l-'ibād**
1. O perî yanaklının ağzı şaşılacak kadar dar imiş.
Bin zāhid onu gördüğünde dudağının la'line yanarak inler imiş.
 2. Zülfünün kıvrımının şerhini açıklasam,
sanki bir temiz gümüş üstüne yatar yılan imiş.
 3. Eğer āhımın şulesinin ateş olduğuna inanmazsan,
yüreğimi yar ve (orada) ne ateşler yandığını gör.
 4. Arabacılar ve Barsçılar memuriyetimi istiyorlar.
Her kişinin kendisini bilmemesi ona yeterli ayıp imiş.
 5. Bahşı güstahlık edip Nevâyî'ye nazîre söyledi.
O gazele bir cevap söyleyecek bu Anadolu'da var imiş.
- devlet müstedām-bād bihaqqı'n nebiyyi bi'l-'ibād**

Bu duadan sonra şu Farsça dilekçe yer almaktadır:

1. manşıb-ı sağ kol-ı ğurebā der in mahall
2. memlū, est. bisyār kes müşteri peydā
3. şude est. ammā ğurebā in za'if-rā

4. miṭalebend. eger 'ināyet-i zıllu ilāhi bāṣed
5. in manṣīb be bahşı-ı muhlış himmet küñend
6. devlet-i dü cihānī müstedām bād.
1. Bu mahalde sağ kol garibleri(gurebâ-yı yemîn)'nin mansıbı
2. doludur. Çok kimse buraya tâlib
3. olmuştur. Fakat garîbler bu zaîf kulu
4. istiyorlar. Eğer pâdişâhın ināyeti nasib olup
5. bu mansıb himmet edilip de duacınız Bahşı'ya lutf edilirse
6. iki dünyanın devleti ebedi olsun.

Bu Farsça dilekçeden anlaşıldığına göre, Şeyh-zâde Abdürrezzâk Bahşı bir mansıb istemektedir. Ancak bu mansıbın başka isteklileri de vardır. Gazelden öğrenildiğine göre bu kişiler arabacılar ve barsçılardır. Ama garibler Bahşı'yı istemektedirler. vs vs. Bu mansıbın Şeyh-zâde Abdürrezzâk Bahşı'ya verilip verilmediğini bilmiyoruz ama kendisi başka

isteklerde de bulunmaktadır.

Meselâ 11980/3'de kayıtlı 17 satırlık çift alfabeli kasidesinde yanında ahır olan bir ev istemektedir.

Bu evi almış olmalıdır ki 11981/8'de kayıtlı Arap harfli gazelinde Padişah'tan başka bağış istemektedir. Gazelin 4. beytindeki

4. on yedi at u hatırım arpa yir
ol sebab-den-dür ki boldum harcı-sız
On yedi at ve katırım arpa yer.
Bundan dolayı ki ben harçlıksız kaldım.

Yine 11981/11'de kayıtlı olan çift alfabe ile yazılmış kasidesinin 14. beytindeki

sultânım esen bolş-un barça düşmen-i ölsün
sultânım isin bolsun barça düşmeni ölsün
yaz faşl-ı-da men kul-nı könderş-e karamân-ğa
yaz fâglıda min kulnı könderse karamân-ğa
Sultanım sağlıklı olsun. Bütün düşmanları ölsün.

Yaz mevsiminde ben kulunu Karaman'a gönderse ne iyi olur.

Şeyh-zâde Abdürrezzâk Bahşı'nın Karaman'a gidip gitmediği de meçhul olarak kalmıştır.

II.

Fatih Sultan II. Mehmed'in Uzun Hasan Bey'le yaptığı savaşın hikayesini anlatan bir fermanı Doğu Türkçesinde üstte Uygur altta da Arap harfleri ile yazdığını bilmekteyiz. Bu fermanı yazan kişi Fatih Sultan II. Mehmed tarafından Semerkand'dan getirtilen bir kâtip (*bahşı*)dır. Topkapı Sarayı Arşivi

ile Süleymaniye Kütüphanesindeki belgeleri incelediğimizde bu Şeyh-zâde Abdürrezzâk isimli bu bahşı hakkında şu bilgileri elde ediyoruz. Bu bilgilerin elde edilmesi bizi Anadolu Türklerinin Asya Türkleri ile erken ilişkisi konusunda aydınlatmaktadır.

1. ŞEYH-ZÂDE ABDÜRREZZÂK BAHŞI'NIN HAYATI

Şeyh-zâde Abdürrezzâk Bahşı hakkında hiç bir Osmanlı kaynağında bilgi yoktur. Bu konudaki bilgilerin hepsi onun telif ve istinsah ettiği eserlere dayanır.

Mahlasları: Şeyh-zâde Abdürrezzâk Bahşı'nın teliflerindeki mahlasları *bahşı*, *bahşı kul*, *türkistâni bahşı* ve *bahş-ı türkistâni* şeklindedir. Bu mahlaslar metinlerde şöyle geçmektedir.

BAHŞI

1. Topkapı Sarayı Arşivi, 11981-5'te kayıtlı Arap harfleri ile yazılmış 17 beyitlik kasidesinin' 16 beytinde
sen ol nūr-ı ilāhi-sin bu bahşı-ğa nazar kılsa?
kilür devlet kiter mihnet yiter 'izzet bolur sehhar
Sen o Tanrı ışığısın. Bu Bahşı'ya bir nazar etsen,
devlet gelir mihnet gider, izzet yetişir, sehhar olur
2. Topkapı Sarayı Arşivi, 11980- 5(D)'de kayıtlı Arap harfleriyle yazılmış 5 beyitlik gazelinin 5. beytinde
i'tikâdlık kulları-nuñ yüzi bahşı dik küler
i'tikâdsız yörügen oruñ cehennem nâr imiş
İtikatlı kullarının yüzü Bahşı gibi güler.
İtikatsız olanların yeri cehennem ve ateş imiş.
3. Topkapı Sarayı Arşivi, 11980- 5(D)'de kayıtlı Arap harfleriyle yazılmış 5 beyitlik gazelinin 5. beytinde

*bahşı güstâh-lık kılip aydı nevâyi-ğa cevâb
ol gâzel-ğa bir cevâb ayğu bu rûm-da bar imiş*
Bahşı küstahlık edip Nevâyi'ye cevap söyledi.
(Nevâyi'nin) o gazeline bir cevap veren bu Anadolu'da var imiş.

4. Topkapı Sarayı Arşivi, 11981-6'da kayıtlı Arap harfleriyle yazılmış 7 beyitlik gazelinin 7. beytinde

*siniñ tek şâh-nun âstâ[ne]sinde
bu Bahşı tek gedâ bolmasa bolmas*
Senin gibi şâhın kapısında
bu Bahşı gibi dilenci olmasa olmaz.

5. Topkapı Sarayı Arşivi, E. 11981-2'de kayıtlı Arap harfleriyle yazılmış *bahâriyyât-ı nazm u neşr aytur* başlıklı metnin²

<i>Bahşıda i'tikâd bar</i>	Bahşıda itikâd var
<i>Hüdâ bolsun arıa yâr</i>	Hüdâ ona yâr olsun
<i>sözleride ma'ni bar</i>	Sözlerinde mânâ var
<i>nevrûz mübârek-bâd</i>	Nevrûz mübârek olsun

şeklindeki 21. dördlüğünde *Bahşı* mahlası geçmektedir.

BAHŞI KUL

1. Topkapı Sarayı Arşivi, 11981-8'de kayıtlı Arap harfleriyle yazılmış 7 beyitlik kıt'asının 5. beytinde

*pâdişeh-ler köp körüptür bahşı kul
siz kemâl ü fa'z-ın ki dirci siz*
Bahşı kul çok padişahlar görmüştür.
Ancak siz olgunluk ve faziletin muhafazasıdır.

2. Topkapı Sarayı Arşivi, 11981-12'de kayıtlı üstte Uygur ve altta Arap harfleriyle yazılmış 5 beyitlik gazelinin 5. beytinde

*köz uçındın bir nazar kalğıl zekât-ı hüsn üçün
köz uç-dın bir nazâr kalğıl zekât-ı hüsn üçün
bahş-ı kul-ğa kim mahall-i lutfu ihsân-dur begim
bahşı kul-ğa kim mahalli lufu ihsân-dur bigim*
Güzelliğinin zekâtı için göz uçından bir nazar et.
Bahşı kula lütuf ve ihsan mahallidir beyim.

3. Topkapı Sarayı Arşivi, 11981-10'da kayıtlı üstte Uygur ve altta Arap harfleriyle yazılmış 5 beyitlik gazelinin 5. beytinde

*bahş-ı kul evvelde dehşet-siz ayur erd-i sözün
bahşı kul evvelde dehşet-siz ayur erdi sözün
emdi sorğıl ki hacâlet-din anun hâl-i nedür
imdi sorğıl ki hacâlet-din anun hâli nidiür*
Bahşı kul öncelerde sözünü dehşetsiz söyler idi.
Şimdi sor! Utanmadan onun hali nedir?

- 4-5. Topkapı Sarayı Arşivi, 11981-9'da kayıtlı üstte Uygur ve altta Arap harfleriyle yazılmış 17 beyitlik kasidesinin 6. ve 10. beyitlerinde

*sa'âdet çün ezel-te bar imiş-dük
sa'âdet çün ezel-de bar imiş-dük
tağ-ı bu bahş-ı kul-ğa yâr imiş-dük
dahı bu bahşı kul-ğa yâr imiş-dük*
Saadet ezelde mevcut olduğu zaman
ve bu Bahşı kula yar olduğu zaman
*pâdiş-e[h]-den bahş-ı kul-ğa köp 'inâyet var edi
pâdişeh-den bahşı kul-ğa köp 'inayet var idi*
*uşbu yıl bayram-lık ol gül deste reyhân-dur yan-a
uşbu yıl bayram-lık ol gül deste reyhân-dur yana*
Padişahdan Bahşı kul'a çok inayet var idi.
Bu yıl bayramlık o gül deste reyhandır yine

6. Topkapı Sarayı Arşivi, 11981-3'de kayıtlı Arap harfleriyle yazılmış 5 beyitlik gazelinin 5. beytinde

*cefâdın özge kulun Bahşı körmedi sindin
sini vefâsız ü nâ-mîr<ü> bân dimey ne diyin*
Bahşı kulun senden cefâdan başka bir şey görmedi.
Sana vefasız ve merhametsiz demeyerek ne diyeyim.

bahşı kul mahlası geçmektedir.

TÜRKİSTÂNİ BAHŞI ve BAHŞ-I TÜRKİSŞTÂNİ

Şeyh-zâde Abdürrezzâk Bahşı kendisinin «Türkistanlı» olduğunu şiirlerinde şöyle belirtmektedir.

1. Topkapı Sarayı Arşivi, 11981/4'te kayıtlı Arap

*uşbu türkistâni bahşı hasretin-de tün ü kün
közleridin dürr töküp aytur ki hanım kaydasın*
Bu Türkistanlı Bahşı, gece gündüz hasretinle
gözlerinden inci taneleri dökerek, der ki «hânım neredesin?»

harfleriyle yazılmış 7 beyitlik bir gazelin başlığı kırmızı mürekkep ile *türkistâni bahşı aytur* «Türkistanlı Bahşı söyler» şeklindedir. Şiirin başlığındaki bu mahlas 7. beyitte de tekrar edilmektedir.

2. Yine 11981/3'te kayıtlı, Arap harfleri ile

yazılmış, 7 beyitlik bir gazelin 7. beytinin ilk mısraında

Türkistâni Bahşını bigim kovma kaçış - dın
Türkistanlı Bahşı'yı begim karşından kovma.
Türkistâni Bahşı «Türkistanlı Bahşı» mahlası geçmektedir.

3. Topkapı Sarayı Arşivi, 11981-9'da kayıtlı üstte Uygur ve altta Arap harfleriyle yazılmış 17

beyitlik kasidesinin 15. beytinde

*çün-ki aydı bu kaçışde bahş-ı tür-kıştâni ol
çünk<i> aydı bu kaçışde bahşı türkistâni ol
ta'b-ı-nıñ âşârı bu nazm içre berrân-dur yan-a
ta'b-ı-nıñ âşârı bu nazm içre berrân-dur yana
Türkistanlı Bahşı bu kasideni söylediği zaman
tab'ının âsârı bu nazm içerisinde görülmektedir.*

Bahş-ı Türkistâni «Türkistanlı Bahşı» mahlası geçmektedir.

Şeyh-zâde Abdürrezzâk Bahşı'nın istinsahlarındaki mahlasları ise *şeyh-zâde 'abdürrezzâk ba-*

hşı, *'abdürrezzâk şeyh-zâde bahşı*, *'abdürrezzâk ve şeyh-zâde* şekillerindedir. Bu mahlaslar metinlerde şöyle geçmektedir.

ŞEYH-ZÂDE 'ABDÜRREZZÂK BAHŞI

1. İstanbul, Süleymaniye Kütüphânesi, Ayasofya bölümü, no 4757'de kayıtlı olan mecmua, Şeyh-zâde Abdürrezzâk Bahşı tarafından istinsah edilmiştir. Üstte Uygur altta da Arap harfleri ile kaleme alınan bu mecmua, Edîb Ahmed'in *Atebetü'l-hakayık*'ını, Mir Haydar'ın *Mahzenü'l-esrâr*'ını, Lutfî'nin 9 ve Sekkâkî'nin 3 gazelini ihtiva etmektedir.

Mecmuanın istinsah tarihi yazmadaki ikinci eser olan *Mahzenü'l-esrâr*'ın ketebe kaydında şöyle geçmektedir: *târih sekiz yüz seksen dört-te toñuz yıl zül-ka'de ayı-nıñ on yiti-sinde şenbe küni tamâm boldı. kutluğ bolsun. devlet kilsün. mihnet kitsün tip, şeyh-zâde 'abdürrezzâk bahşı kıstantiniyyede biñidi.* [Sekiz yüz seksen dört tarihinde, domuz yılının Ocak ayının 17'sinde, Cumartesi günü tamam oldu. Kutlu

olsun, devlet gelsin, mihnet gitsin diye, Şeyh-zâde Abdürrezzâk Bahşı Kostantiniyye'de yazdı].

Müstensihin adı Şeyh-zâde Abdürrezzâk Bahşı şeklinde geçen bu ketebe kaydında zikredilen Hicrî 17 zilka'de 884 (Domuz) yılı, Milâdî 30 Ocak 1480 tarihine tekâbüle etmektedir. Fatih Sultan II. Mehmed 3 Mayıs 1481 tarihinde vefat ettiğine göre, bu mecmua Fatih'in ölümünden önce kaleme alınmış ve kuvvetli bir ihtimalle Fatih Sultan II. Mehmed'e takdim edilmiştir.

Mecmuanın son sahifesinde bulunan bir mühür *Bâyezid bin Mehmed Han, el-muzaffer dâimâ* «Dâimâ muzaffer olan, Mehmed'in oğlu Bâyezid Han» okunmaktadır. Böylece Mecmuanın Fatih Sultan II. Mehmed'in oğlu olan II. Bâyezid Han'ın kütüphânesine intikal ettiği anlaşılmaktadır.

'ABDÜRREZZÂK ŞEYH-ZÂDE BAHŞI

1. Yûsuf Has Hâcib'in Kutadgu Bilig'inin bilinen Uygur harfli tek nüshasının, yazarının 185.

sahifesindeki *tükendi kıtağ-ğu <bilig> kıjâb-ı tîrîh sekiz <yüz> kırk üç yıl-ta koy yıl muharır/tem ay-nıñ*

tört-i herü-te [Kutadgu Bilig] kitabı, sekiz <yüz> kırk üç tarihinde, Koyun yılının Muharrem ayının dördünde, Herat'ta tamamlandı] ve daha tam olarak da yazmanın 189. sahifesindeki *türh sekiz <yüz> kırk üç-te koy yıl ahır-ı muharrem ay-nın dört yañı-sı herü şehrin-te bitildi* [Sekiz yüz kırk üç tarihinde, Koyun yılının sonunda, Muharrem ayının dördünde, Herat şehrinde yazıldı] ketebe kayıtlarından anlaşılacağı gibi, Hicrî 4 Muharrem 843 (Koyun) yılı, yani Milâdî 17 Haziran 1439'da istinsah edilmiştir.

189. sahifenin son dört satırındaki ketebe kaydı şöyledir: *türh-ka sekiz yüz yiftmiş tokuz-ta yılan yıl*

bu kutadgu biligi kitab-nı 'abdür-rezzâk şeyh-zâde bahşı üçün istambul-ta tokaddın fenâr-i oğlı kâz-i 'alî biñtig yiberip keltürt-i-ler. mübârek bolsun, devlet kilsün, mihnet kitsün [Sekiz yüz yetmiş dokuz tarihinde, Yılan yılında, bu Kutadgu Bilig kitabını, Abdürezzâk Şeyh-zâde Bahşı için, Fenârî-zâde Kadı Ali İstanbul'dan mektup göndererek Tokat'tan getirttiler. Mübârek olsun, devlet gelsin, mihnet gitsin]. Bu ketebe kaydına göre Herat yazması, Herat'tan Tokat'a, Tokat'tan da 879 (Yılan) yılında Abdürezzâk Şeyh-zâde Bahşı için İstanbul'a getirilmiştir.

'ABDÜRREZZÂK

1. Şeyh-zâde Abdürezzâk Bahşı'nın Kutadgu Bilig'in Uygur harfli yazmasını okuduğunu ve bu yazmanın son sahifesi olan 190. sahifesine, sadece Uygur harfleri ile olmak üzere, beş tuyug yazdığını görüyoruz. Tuyuglardan sonra Arap harfleri ile şu beyit gelmektedir:

'abdürezzâk sözlerin aydı saña
bar ise tab'un cevâbın bir anı
Abdürezzâk sana sözlerini söyledi.
Eğer yeteneğin var ise, ona cevabını ver.

ŞEYH-ZÂDE

1. Kutadgu Bilig'in Uygur harfli yazmasının 190. sahifesinin sonunda Uygur harfleri ile yazılmış bir istif görülmektedir. Bu istifin altında da Arap harfleri ile harekeli olarak *bahşı belgüsi* ibaresi yer almaktadır.

Uygur harfli istif Reşid Rahmeti Arat tarafından, tereddütle, *âeyh-sade belgüçi* (?) âeklinde okunmuştur.

Osman Fikri Sertkaya Topkapı Sarayı Arşivi, 11981-13'te kayıtlı Lutfi'nin Arap harfleri ile yazılmış bir tuyuk'unun sonundaki benzer bir istif ile Topkapı Sarayı Arşivi, 11981 - 3'te kayıtlı Şeyh-zâde Abdürezzâk Bahşı'nın Arap harfleriyle yazılmış 5 beyitlik gazelinin altındaki benzer bir istifi şekillerinde okumuştur.

Bu iki istifin yardımıyla Reşid Rahmeti Arat'ın *şeyh-sade belgüçi* okuyuşunu *ş(e)yh zâde belgüm çın* şeklinde düzeltmek imkanı doğmaktadır.

Osman Fikri Sertkaya *ş(e)yh zâde belgüm çın* ibaresini *çın belgüm ş(e)yh zâde <turur>* şeklinde anlamak ve «gerçek belgüm şeyh-zâde <turur>» şeklinde de tercüme etmek kanaatinde olduğunu bildirmiştir. Böylece bu istifte de *ş(e)yh-zâde* mahlasını görmekteyiz.

Geldiği şehir: Şeyh-zâde Abdürezzâk Bahşı Anadolu'ya Türkistan'dan, Semerkand'dan gelmiştir. Kendisinin Semerkand'lı olduğu 11981/7'de kayıtlı olan, Arap harfleri ile yazılmış 9 beyitlik manzumesinin 5. beytinde daha açık bir şekilde görülmektedir.

1. *bigim hazret-de Bahşı-nın sözi bar*
hudâ bolsun her iâte bigime yâr
2. *bu kul-nın hâfırı at iti ister*
ki bârgir şablasında bir saķaķ bar
3. *saķaķ at yigen arpa žâyi' olur*
anın ucından atların yiri tar
4. *anı bismil kılp basturma kılay*
ķışın savuğlı {lu} ğıdan çün eşer bar
5. *Semerķand ili siver at itini*
bu il-lerde besi maķbûl havvâr
1. «Beyim! Huzurunuzda Bahşı'nın bir sözü var.
Hüdâ her işte beyime yardımcı olsun.
2. Bu kulunuzun canı at eti ister.
At ahırında bir sakat at vardır.
3. Sakat atın yediği arpa zarardır.
Onun yüzünden oradaki atların yeri dardır.
4. Onu kesip pastırma yapayım.
Böylece kışın soğukluğuna karşı tedbir alayım.
5. Semerkand halkı at etini sever.

Bu yerlerde havyar(?) çok makbuldür»;

Şeyh-zâde Abdürrezzâk Bahşı'nın istihzah ettiği en eski tarihli metin *Fatih Sultan Mehmed Yarlığı* dir.

Fatih Sultan Mehmed Han Uzun Hasan Bey'i 1473 yılının Ağustos ayında mağlup etmiş ve bu zaferini de 30 Ağustos 1473'te Karahisar'da, Şeyh-zâde Abdürrezzâk Bahşı'nın üstte Uygur ve altta da Arap harfleri ile olmak üzere kaleme almış olduğu 201 satırlık yarlık ile ilgililere bildirmiştir. Bu yarlığın ketebe kaydı şöyledir. *tarih sekiz yüz yetmiş sekiz-de yılan yıl rebiül-âhur ayı-nıñ bişi-te kara hisâr-ta erür-te bitildi* [Sekiz yüz yetmiş sekiz tarihinde, Yılan yılının Rebiülâhir ayının beşinci günü Karahisar'a ulaşıldığında yazıldı].

Ketebe kaydındaki Hicrî 5 Rebiülâhir 878, Milâdî 30 Ağustos 1473'e tekâbülmektedir. Bu ketebe kaydındaki tarihe dayanarak, Şeyh-zâde Abdürrezzâk Bahşı'nın Anadolu'ya Fatih Sultan Mehmed Han devrinde geldiği ve tesbit edilebildiği ka-

darıyla da 1473 yılından itibaren Osmanlı sarayında çalıştığı söylenilebilir.

Şeyh-zâde Abdürrezzâk Bahşı, Fatih Sultan Mehmed Han'ın ölümünden sonra onun oğlu Bâyezîd Han'a da hizmet etmiştir. Topkapı Sarayı Arşivi, 11980/5'de II. Bâyezîd'e ait evrak arasında kayıtlı olan bir metin 3 gazel ve bir Farsça dilekçeyi ihtiva etmektedir. İlk gazel Ali Şîr Nevâyî'nindir. İkinci ve üçüncü gazeller ise Şeyh-zâde Abdürrezzâk Bahşı'nın Ali Şîr Nevâyî'nin gazeline yazmış olduğu nazirelerdir. Şeyh-zâde Abdürrezzâk Bahşı bu gazellerinde II. Bâyezîd'i övmektedir.

11980/3'de kayıtlı 17 satırlık çift alfabeli kasidesinde yanında ahır olan bir ev istemektedir.

Bu evi almış olmalıdır ki 11981/8'de kayıtlı Arap harfli gazelinde Padişah'tan başka bağış istemektedir. Gazelin 4. beytindeki

4. *on yedi at u hatırım arpa yir
ol sebeb-den-dür ki boldum harcı-sız*
On yedi at ve katırım arpa yer.

Bundan dolayı ki ben harçlıksız kaldım.

Yine 11981/11'de kayıtlı olan çift alfabe ile yazılmış kasidesinin 14. beytindeki

sultânım esen bols-un barça düşmen-i öls-ün
sultânım isin bolsun barça düşmeni ölsün
yaz faşl-ı-da men kul-nı könderse-e şaramân-ğa
yaz faşlıda min kulnı könderse şaramân-ğa
Sultanım sağlıklı olsun. Bütün düşmanları ölsün.

Yaz mevsiminde ben kulunu Karaman'a gönderse ne iyi olur.

Şeyh-zâde Abdürrezzâk Bahşı'nın Karaman'a gidip gitmediği de meçhul olarak kalmıştır.

Sonuç olarak Şeyh-zâde Abdürrezzâk Bahşı'nın 15. yüzyılın ikinci yarısında Fatih Sultan Mehmed ve oğlu Bâyezîd Veli'nin saraylarında yaşayan, II. Mehmed ile II. Bâyezîd'in Doğu Türklerine gönderdiği mektup (*bitig*) ve ferman (*yarlığı*)ları Uygur ve Arap harfleri ile olmak üzere ve Çağatayca kaleme alan bir kâtib (*bahşı*) olduğunu söyleyebiliriz.

III. KRONOLOJİK BİBLİYOGRAFYA

1. R. Rahmeti ARAT, «*Fatih Sultan Mehmed'in Yarlığı*», *Türkiyat Mecmuası*, VI, İstanbul 1939, s. 285-322 (20 levha ile).
2. Reşit Rahmeti ARAT, «*Un yarlık de Mehmed II, le Conquérant*», *Annali de R. Istituto Superiore Orientale di Napoli, Nuova Serie, Vol. I, Roma 1940*, s. 26-68 (20 levha ile).
3. Reşid Rahmeti ARAT, *Edib Ahmed B. Mahmud Yükneki*, Atebetü 1-Hakayık, İstanbul, 1951, s. 27-30.
4. İsmail Hikmet ERTAYLAN, Lûtfi Divanı, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları No: 863, İstanbul 1960, s. 28-33.
5. Osman Fikri SERTKAYA, «*Osmanlı şâirlerinin Çağatayca şiirleri III-Uygur harfleriyle yazılmış bazı manzum parçalar I*», *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, XX, İstanbul 1973, s. 157-184.
6. Osman Fikri SERTKAYA, «*Some new documents written in the Uighur script in Anatolia*», *Central Asiatic Journal*, XVIII/3 (1974), s. 180-192 (10 levha ile).
7. Osman Fikri SERTKAYA, «*Şeyh-zâde Abdurrezzak Bahşı*», *Ein uigurischer Schreiber im Serail Sultan Mehmeds II., des Eroberers, und seines Sohnes Sultan Bâyezîd II.* «. (2-5 Temmuz 1981 tarihleri arasında Hamburg (ALMANYA)'da toplanan Neue Ergebnisse der Zentralasien-Forschung (Orta-Asya Araştırmalarının Yeni Neticeleri) adlı sempozyumunda sunulan bildiri.
8. Osman Fikri SERTKAYA, «*Abdurrezzak Bahşı, XV. yüzyılda Fâtih Sultan Mehmed ile oğlu II. Bayezid'in sarayında yaşayan kâtip (bahşı)*», *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, I, (1988), s. 297b-298a.

9. Ayşe Gül SERTKAYA, «Şeyh-zâde Abdürrezzak Bahşi'nin Bahariyyesi ve Nevruz beyitleri», Meslek Hayatının 25. Yılında Prof. Dr. Abdulhalûk M. Çay Armağanı, II, Ankara, 1998, s. 1395-1408.
10. Ayşe Gül SERTKAYA, «Doğu Türkçesi ile yazılmış leffüneşirli bir kasidenin kaynakları üzerine düşünceler», İlmî Araştırmalar, 7, İstanbul, 1999, s. 177-190.

EK – I. ŞEYH-ZÂDE ABDÜRREZZÂK BAHŞI'NIN TELİFLERİ

sıra	numara	manzume veya mensure türü
1.	11981-2	Manzum ve mensur bahariyyat
2.	11980-3 (B)	Uygur ve Arap harfli 17 beyitlik kaside
3.	11981-9	Uygur ve Arap harfli 17 beyitlik kaside
4.	11981-11	Uygur ve Arap harfli 15 beyitlik kaside
5.	11981-5	Arap harfli 17 beyitlik kaside
6.	11981-7	Arap harfli 9 beyitlik gazel (?)
7.	11981-6	Arap harfli 7 beyitlik gazel
8.	11981-4	Arap harfli 7 beyitlik gazel
9.	11981-3	Arap harfli 7 beyitlik gazel
10.	11981-3	Arap harfli 5 beyitlik gazel
11.	11981-10	Uygur ve Arap harfli 5 beyitlik gazel
12.	11981-12	Uygur ve Arap harfli 5 beyitlik gazel
13.	11981-8	Arap harfli 7 beyitlik kıt'a/gazel (?)
14.	11980-5 (D)	Arap harfli 5 beyitlik gazel
15.	11980-5 (D)	Arap harfli 5 beyitlik gazel+ Farsça ketebe
16.	Kutadgu Bilig, s. 190	Abdurrezzak Bahşi tuyuğu
17.	Kutadgu Bilig, s. 190	Abdurrezzak Bahşi tuyuğu
18.	Kutadgu Bilig, s. 190	Abdurrezzak Bahşi tuyuğu
19.	Kutadgu Bilig, s. 190	Abdurrezzak Bahşi tuyuğu
20.	Kutadgu Bilig, s. 190	Abdurrezzak Bahşi tuyuğu
Bu 20 parça metinden, 5 tuyug Uygur harfleri ile, 3 kaside ile 2 gazel üstte Uygur altta da Arap harfleri olmak üzere çift alfabe ile, 1 kaside, 7 gazel, 1 kıt'a ve 1 bahariyyat Arap harfleri ile yazılmıştır.		
21.	Kutadgu Bilig, s. 190	imza
22.	11981-3	imza
23.	11981-14	imza
3 imza Uygur harfleri ile yazılmıştır.		

EK – II. ŞEYH-ZÂDE ABDÜRREZZÂK BAHŞI'NIN İSTİNSAHLARI

1.	Süleymaniye, 4757	Atebetü'l-hakayık'ın B nüshası (Metin ve tıpkıbasımı R. R. Ârat tarafından yayımlandı).
2.	Süleymaniye, 4757	Mahzenü'l-esrâr'ın B nüshası (Metin üzerinde Ayet A. Goca doktora çalışması yapmıştır).
3.	TSA, 11980-A = TSA, 11980-1	Fatih Sultan Mehmed'in Yarlığı (Metin ve tıpkıbasımı R. R. Arat tarafından iki defa yayımlandı).
4.	TSA, 11981-13	Arap harfli Lutfi gazeli
5.	TSA, 11981-13	Arap harfli Lutfi tuyuğu
6.	TSA, 11981-14	Arap harfli Lutfi gazeli
7.	TSA, 11981-14	Arap harfli Lutfi tuyuğu
8.	TSA, 11980-5 (D)	Arap harfli Nevâyî gazeli (5 beyitlik) (Metin ve tıpkıbasımı Osman F. Sertkaya tarafından yayımlandı).
9.	TSA, 11980-4 (C)	çift alfabeli Lutfi gazeli (Metin ve tıpkıbasımı Osman F. Sertkaya tarafından yayımlandı).
10.	Süleymaniye, 4757	çift alfabeli Lutfi gazeli (Metin ve tıpkıbasımı Osman F. Sertkaya tarafından yayımlandı).
11.	Süleymaniye, 4757	çift alfabeli Lutfi gazeli (Metin ve tıpkıbasımı Osman F. Sertkaya tarafından yayımlandı).
12.	Süleymaniye, 4757	çift alfabeli Lutfi gazeli (Metin ve tıpkıbasımı Osman F. Sertkaya tarafından yayımlandı).
13.	Süleymaniye, 4757	çift alfabeli Sekkâkî gazeli

14. Süleymaniye, 4757 (Metin ve tıpkıbasımı Osman F. Sertkaya tarafından yayımlandı).
çift alfabeli Sekkākī gazeli
 15. Süleymaniye, 4757 (Metin ve tıpkıbasımı Osman F. Sertkaya tarafından yayımlandı).
çift alfabeli Sekkākī gazeli
 16. Süleymaniye, 4757 (Metin ve tıpkıbasımı Osman F. Sertkaya tarafından yayımlandı).
çift alfabeli Lutfī gazeli
 17. Süleymaniye, 4757 (Metin ve tıpkıbasımı Osman F. Sertkaya tarafından yayımlandı).
çift alfabeli Lutfī gazeli
 18. Süleymaniye, 4757 (Metin ve tıpkıbasımı Osman F. Sertkaya tarafından yayımlandı).
çift alfabeli Lutfī gazeli
 19. Süleymaniye, 4757 (Metin ve tıpkıbasımı Osman F. Sertkaya tarafından yayımlandı).
çift alfabeli Lutfī gazeli
 20. Süleymaniye, 4757 (Metin ve tıpkıbasımı Osman F. Sertkaya tarafından yayımlandı).
çift alfabeli Lutfī gazeli
 21. Süleymaniye, 4757 (Metin ve tıpkıbasımı Osman F. Sertkaya tarafından yayımlandı).
çift alfabeli Lutfī gazeli
 22. Süleymaniye, 4757 (Metin ve tıpkıbasımı Osman F. Sertkaya tarafından yayımlandı).
çift alfabeli Lutfī gazeli
- Toplam 23 + 22 = 45 parça metin.

Тоҳиров Қ.

МАЪНАВИЯТ ДАСТУРИ

(Хожа Самандар Термизий. Дастур-ул-мулук.
Ж. Эсонов таржимаси. – Т: Шарқ, 2001)

Республикаимиз Президенти И. А. Каримов қадимий Термизнинг 2500 йиллик тантаналарида сўзлаган нутқида жаҳонга машҳур тўрт термизийлар ҳақида тўхталиб, уларнинг миллий маънавиятимиз тарихида тутган ўрнига муносиб баҳо берди. Шулардан бири «Дастур-ул-мулук» номли асари билан халқимиз маданиятига муносиб ҳисса қўшган Хожа Самандар Термизийдир. Хожа Самандарнинг ҳаёти ва ижодига доир маълумотлар етарли эмас. Таниқли тазкиранавис Муҳаммадбадеш Малехо Самарқандийнинг «Музаққир-ул-асҳоб» асарида ҳамда «Дастур-ул-мулук»нинг ўзида мавжуд маълумотлар Хожа Самандар ҳаёт йўлини тўла ёритиш имкониятини бермайди.

Санкт-Петербурглик таниқли шарқшунос олима М. А. Салоҳитдинова «Дастур-ул-мулук»нинг қўлёзмаларини топиб, асар ва унинг муаллифи ҳақида дастлабки маълумотларни илмий жамоатчиликка тақдим этди. 1971 йил Москвадаги «Наука» нашриёти асарнинг қадимий қўлёзмаси факсимилесини рус тилига қилинган таржима, сўз боши, изоҳ ва кўрсаткичлар билан нашр этди. М. А. Салоҳитдинованинг аниқлашига кўра Хожа Самандарнинг исми Муҳаммад Бақо бўлиб, «Самандар» унинг адабий тахаллусидир. У Термиз атрофларида дунёга

келган, ҳаёти XVII асрнинг иккинчи ярми ва XVIII асрнинг бошларига тўғри келади. Хожа Самандар мураккаб ҳаётни бошдан кечирган, кўп йиллар Қаршида яшаган, Қарши раиси бўлган ва «Раёсатпаноҳ» унвонига эга бўлган. Аштархоний ҳукмдорлардан Абдуллазизхон (1645 – 1680) ҳузурида хизматда бўлиб, унинг Хоразм ҳукмдорларига қарши курашида иштирок этган. Абдуллазизхондан кейин ҳокимиятга келган Субҳонқулихоннинг яқин кишиларидан бўлиб, унинг 1685, 1693, 1695 йиллардаги Балхга қарши юришда у билан бирга бўлган. Субҳонқулихон томонидан Самарқанд ҳокими Хўжақули бий билан сулҳ музокараси учун юборилган Қаршида раислик йилларида Хожа Аваз деган шахс бошчилигида унга қарши фитна уюштирилган. Натижада раисликдан истеъфога чиқиб кўп йиллар қаландарона ҳаёт кечирган, турли ўлкалар бўйлаб саёҳатда бўлган. Хожа Самандар Балхда яшаган Қози Юсуф билан жуда яқин алоқада бўлиб «Дастур-ул-мулук»да у билан ёзишмалари мавжуд. Хожа Самандарнинг табиятан ғоят камтарин шахс бўлгани, фақирона ҳаёт кечирганлиги манбаълардан маълум.

Айниқса XVII аср тазкиранависларидан бўлган Муҳаммад бадеш Малехо Самарқандий «Музаққир-ул-асҳоб» асарида Хожа Самандар